

Prof. Dr. Ali Akyıldız ile Tarih ve Tarihçilik Üzerine Söyleşi
An Interview with Prof. Ali Akyıldız on History and Historiography

Ali AKYILDIZ*

Söyleşi: Elif Ayça KARACA**

ORCID: 0000-0003-3072-8986

Makale Türü: Araştırma Dışı (Söyleşi)

Article Type: Informal Essay (Interview)

Chicago:

Akyıldız, Ali. "Prof. Dr. Ali Akyıldız ile Tarih ve Tarihçilik Üzerine Söyleşi." Söyleşi: Elif Ayça Karaca, *Tarihçi* 1, no. 2 (Mayıs 2021): 255-276.

Prof. Dr. Ali Akyıldız Kimdir?

- 1985: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu.
- 1987: İzmir-Aydın Demiryolu konulu teziyle yüksek lisansını bitirdi.
- 1987-1989: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığında Uzman Yardımcısı olarak çalıştı.
- 1989: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Yakınçağ Tarihi Araştırma Görevlisi oldu.
- 1992: Osmanlı Merkez Bürokrasisinde Reform (1836-1856) başlıklı teziyle doktora tezini tamamladı.
- 1995: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Doçent Kadrosuna atandı.
- 1995: İngiltere ve İskoçya'da araştırma gezileri yaptı.
- 2000: London School of Economics and Political Sciences ve School of Oriental and African Studies'de misafir öğretim üyesi olarak bulundu

* Prof. Dr. 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. akyildiz63@yahoo.com

** Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Doktora Öğrencisi. elifaycakaraca@gmail.com

- 2001: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Profesör kadrosuna atandı
- 2001: *Islamic Area Studies* projesi kapsamında Tokyo Üniversitesi'nde bir hafta süreyle dersler verdi.
- 2014: Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nden emekli oldu.
- 2014: 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde göreve başladı.
- 2014: Tarih Bölüm Başkanı olarak atandı. Halen bu görevi yürütmektedir.
- Ali Akyıldız, 1997 yılından beri Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nin çıkardığı İslâm Ansiklopedisi'nin Türk Tarihi ve Medeniyeti Heyeti'nde müellif-redaktör olarak görev yapmaktadır.

ALDIĞI ÖDÜLLER

- 1995: Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform isimli kitabıyla Türk Tarih Kurumu Teşvik Ödülü'nü aldı.
- 2002: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Avrupa Bankacılar Birliği [EABH] ve Tarih Vakfı'nın ortaklaşa düzenlediği Bankacılık ve Finans Tarihi Yarışması'nda Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum isimli eseriyle kitap dalında birinci oldu.
- 2010: İlk defa düzenlenen ve akademik çalışmaların tamamına verilen Uluslararası Halil İnalçık Tarih Ödülü'nü kazandı.
- 2011: Elginkan Vakfı tarafından düzenlenen ve yine akademik çalışmaların bütününe verilen Türk Kültürü Araştırma Ödülü'ne lâyık görüldü.
- 2011: Marmara Üniversitesi 129. Yıl Sosyal Bilimler Atıf Ödülü'nü aldı.
- 2015: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından beş yılda bir verilen Türk Kültürüne Hizmet Şükran Ödülü'nü kazandı.

Kıymetli hocam söyleşi talebimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. TARİHÇİ dergisi okuyucularının sizi daha iyi tanıyabilmesi için söyleşiye biraz geriden, üniversite öncesi eğitiminizden başlamak isteriz. Orta eğitimde sizi etkileyen, meslek seçiminizi yönlendiren şeyler nelerdi? Diğer bir ifadeyle niçin tarihçi olmayı tercih ettiniz?

Esasında şöyle geriye doğru baktığımda tarihi meslek olarak seçmemizde ‘böyle bir etki var mıydı’ sorusuna ‘evet’ şeklinde bir cevap vermekte zorlandığımı söyleyebilirim. Etkiden ziyade, tarihe karşı bir merakımın olduğunu ve bu merakı takip etme şeklinde bir sürecin yaşandığını ifade etmek daha doğru olacak. Bu merakın ve ilginin ilkökul sınırlarına kadar indiğini, tarihle ilgili bulduğum her şeyi okuduğumu ve ortaokulda Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenimiz tarih konularını anlatırken cümlesini benim tamamladığımı hatırlarım; zira okuma yazma öğrendikten sonra bulduğum bütün tarih metinlerini ve ansiklopedilerin tarihle ilgili maddelerini okurdum. Bu anlamda beni etkileyen bir tarih hocasıyla ortaöğretimim boyunca karşılaştığıma dair hatıralarımda bir iz yok. Sonraki yıllarda da azalmadığı gibi artarak devam eden bu merakın kaynağını veya niçin tarihçi olduğumu izah edemem; ancak ısrarla bu merakın peşinden gittiğimi söyleyebilirim.

Bildiğiniz gibi tarih ve tarihçilik yakın bir zamana kadar toplumumuzda pek makbul bir alan ve meslek sayılmazdı. Toplumlar zenginleştikçe ve kültürel düzeyleri yükseldikçe tarih, sanat ve kültür anlam ve önem kazanır. Diğer bir ifade ile rüştünü ispat eden toplumlarda tarihin önemi anlaşıldığı için rasyonel bir düzleme taşınır. ‘Atalarımız şöyle’ ‘tarihimiz böyle’ şeklinde toplumda tarihe karşı sanki bir ilgi varmış türünden yapılan hamasî gösteriler sizi aldatmasın; o dönemlerde tarih bölümünü kazanmanız sevindirici bir haber değildi, gerçi şimdi de öyledir ya! Tarihin toplumda meslekî anlamda pozitif bir karşılığı olmadığı için üniversiteyi kazandığım zaman uzun yıllar çevremdeki insanlar tekrar sınava girip girmeyeceğimi sordu. Muhtemelen siz de benzer tecrübeler yaşamışsınızdır. Aslında bunların iyi niyetle sorulmuş sorular ve yapılan temenniler olduğunu biliyoruz; zira kendi değer algılarına göre “daha iyi” bölümler kazanıp okumanızı isterler. Bir müddet bu tür sorulara ‘eğer yeniden sınava girersem tekrar tarih bölümünü yazarım, dolayısıyla sınava girip sene kaybetmeyi düşünmediğim’ anlatılmaya çalışıldıysa da bir süre sonra bundan da vaz geçilerek soruları geçiştirme yoluna gidildi. Çünkü onların değer verdikleriyle benimkiler başkaydı. Sabır ve inatla ilgi ve merakının peşinden giden insanın mesleği, bir iş olmaktan çıkar ve mutluluk ve huzur veren bir hayat tarzına dönüşür; benimkinin de böyle olduğunu söyleyebilirim.

1981 yılında Marmara Üniversitesi Tarih Bölümüne kayıt yaptırınız. Bu bölümdeki eğitiminizden bahsedebilir misiniz? Nasıl bir üniversite eğitimi aldınız? Aldığınız eğitimin güçlü ve zayıf yanları nelerdi?

Burada bir düzeltme yapmama izin verir misiniz? Memleketim Rize'ye yakın olduğu için önce Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi'nde o zamanki adıyla Fatih Yüksek Öğretmen Okulu'nda eğitime başladıktan sonra Marmara Üniversitesi'ne yatay geçiş yaptım. Esasında tam bir geçiş dönemidir bizim ve yaşlarımızın eğitim süreçleri. 1980 ihtilâlinin ardından Yüksek Öğretim Kurulu kurulduktan sonra Yüksek Öğretmen Okulları, alınan bir kararla Eğitim Fakültelerine dönüştürüldü. Mevcut programlar tamamen değiştirildiği gibi, ihtilâlcilerin deneme tahtasına dönüştürülen bizlerin “kötü yola düşme”mesi için ders sayıları öncesiyle kıyas kabul etmez derecede arttırıldı. Amaç öğrencilerin dersten kafasını kaldıracak zamanlarının olmamasını sağlamaktı. Malum, ihtilâl dönemi, sıkı bir yönetim söz konusudur. O dönemde müstakil olan okul, fakülteye dönüştürülüp Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlandı. Yeterli öğretim üyesi olmadığı için burada görev yapan eski hocalar okutman ve öğretim görevlisi olarak fakülteye aktarıldı.

Trabzon'da iki sene okuduktan sonra Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'ne yatay geçiş yaptım. Her iki fakültede de eğitim o dönemlerde çok akademik değildi; zira adı üzerinde öğretmen yetiştiren kurumlardı bunlar. Hocalarımız lise öğretmenleri arasından seçilen insanlar; bu ayrıntıyı sadece eğitimin mahiyetini tespit amacıyla söylüyorum, yoksa iş disiplini ve meslek ahlâkı yüksek insanlar olan hocalarımızdan çok şey öğrendiğimizi inkâr edemeyiz. Marmara Üniversitesi'nde de o dönemde bölüm başkanı olan merhum Hüseyin Salman tek Doçent ve akademik kariyer yapmış hocamızdı; ayrıca dışarıdan da bazı akademisyen hocalarımız derslere girerdi. Zaman içerisinde yeni üniversiteleri desteklemek amacıyla YÖK'ün aldığı bir karar uyarınca fakültelerinde kadro bulamayan bazı hocalara yeni kurulan fakültelerde kadro verilmesiyle birlikte akademik eğitim almış hocaların sayısı giderek arttı.

Böyle bir ortamda nasıl bir eğitim alınabilirse öyle bir eğitimden geçtik. Bununla birlikte bütün bu süreçlerde ilgilerimizin tatmini ve okumalarımız doğal olarak kesintisiz bir şekilde sürdü. Bu husus önemlidir; zira, imkânsızlıklar, kendi imkânlarını yaratır. Bu süreçler içerisinde İstanbul'un olanaklarından istifade edilme yönüne gidildi; bir örnekle bu konu biraz açılabilir. Osmanlı Türkçesi ve el yazılı belgeler konusundaki ünsiyetimizi geliştirebilmek adına, o dönemdeki sınıf arkadaşlarım, şimdiki değerli meslektaşlarım Prof. Dr. Cemil Öztürk ve Prof. Dr. Zeynep Tarım ile birlikte o sırada Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi dersine gelen İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi hocamız Prof. Dr. Cahit Baltacı'dan yardım istedik. Dönemin imkânlarının şimdiyle kıyaslanması uygun olmaz; zira elde eski yazılı metin olmadığı gibi, öğrenmek için müracaat edebileceğiniz bir kitap veya etrafınızda yardım alabileceğiniz insanlar yok; arşiv şimdiki gibi bilinen bir yer değil.

Okul kapandıktan sonra üçümüz yaz tatilinde Cahit Hoca'yı ziyaret edip birkaç rık'a metin aldık, bir yandan da Hoca'nın fazla zamanını almak istemediğimiz için metinleri çözdükten sonra kontrol için ikinci bir kere daha yanına uğrayıp yaptıklarımızı kontrol ettirdik; sonrasında ise

kendimiz bir yandan eski yazıyı geliştirip eksikleri gidermeye diğer yandan ise İstanbul'un neresinde bir konferans ve kültürel faaliyet varsa takip etmeye gayret ettik. Örneğin şimdi yıkılıp yerine yenisi yapılan Atatürk Kültür Merkezi'nde Dr. Nevzat Atlığ yönetimindeki Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nun her Pazar günü verdiği konserleri takip eder; ayrıca, Kubbealtı Vakfı ve Türk Edebiyat Vakfı'nda eserlerinden tanıdığımız kültür insanlarının konuşmalarını dinler, kendileriyle tanışır ve istifadeye çalışırdık.

İşte aldığımız eğitim böyle; akademik bir eğitim değildi, ancak bu tür zorlu süreçlerin ve mahrumiyetlerin de kendine göre eğitici ve inşa edici tarafları vardır. İnsanın her problemi kendisinin çözmek ve her şeyi kendisinin inşa etmek zorunda kalması, onu zorluklar karşısında daha dayanıklı ve dirençli kılmaktadır. Zorluklar ve imkânsızlıklar, bir yandan insanın kendini inşa sürecini hızlandırıp öz güvenini ve iradesini güçlendirirken, diğer yandan da öğrenme süreçlerini aksatarak ve uzatarak ciddi bir vakit kaybına neden olur. Bizde de öyle oldu ve eğitim sürecinde bütün bu sıkıntıların hepsi yaşandı. O yüzden benim neslimdeki insanlar hayata karşı daha dayanıklı olup kendi yetenek ve imkânlarına güvenmeyi tercih ederler. Bunun, yaşanan zorluklar ve imkânsızlıklarla yakın bir ilgisinin olduğu açıktır.

Fakülte eğitiminizden hemen sonra bir süre Osmanlı Arşivi'nde görev yaptınız. Arşivde bulunmak, belgelerle iç içe olmak sizin tarih algınız ve tarihçiliğiniz üzerinde nasıl bir etki yaptı?

Ocak 1987-Şubat 1989 tarihleri arasında o dönemdeki adıyla Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda uzman yardımcısı olarak görev yaptım. Merhum Hasan Celal Güzel'in Başbakanlık Müsteşarlığı zamanında alınacak personelin yurt dışında yetiştirilmesi amacıyla açılan ve Temmuz sıcağında altı saatten fazla süren bir yazılı sınav ile üç gün süren bir mülâkatın ardından yanlış hatırlamıyorsam 104 genç üniversite mezunu uzman yardımcılığı sınavında başarılı olarak arşivde çalışmaya başladı. Devleti yönetenler daha sonra uzman yardımcılarını yurtdışına gönderme tasarısından her nedense vazgeçerler. Benim üniversiteye geçmiş olduğum dönemde arşivde kalan arkadaşlar bu konuyla ilgili olarak devlete karşı açmış oldukları yüzde yüz haklı oldukları davayı, her zaman devletin âli menfaatlerinin yanında olan ve bireyin haklarını göz ardı eden hukuk sistemimiz sayesinde kaybettiler ve o mesele bu şekilde kapanmış oldu. Bununla birlikte bu girişimin ve uzun süren sınavların sonucunda arşive alınan personel sonraki dönemlerde arşivin yapmış olduğu atılımların mimarı oldu; zira o dönemde arşive giren arkadaşlar gerçekten çok nitelikli ve iyi bir kadro idi. Dolayısıyla 1986'da başlatılan bu girişimin arkadaşlarımızın hakları açısından değil de ortaya çıkan işin mahiyeti bakımından başarılı olduğu açıktır.

Bu sırada 1986'da başlamış olduğum İzmir-Aydın Demiryolu konulu yüksek lisans tezini tamamlamak üzereydim. Asıl amacım arşivde çalışmak değil, akademiye intisap etmektir; öte yandan İstanbul'dan da ayrılmak istemiyordum; ancak o dönemde üniversite sayısı az olduğu için üniversiteye, hele de İstanbul'daki bir üniversiteye intisap hiç de kolay bir şey değildi. Personel olarak arşive girmeden önce yaklaşık bir sene arşivde tezimizle ilgili araştırmalar yaptığımız için ben ve birkaç arkadaşımın belge okuması, çeşitli fakültelerden ve farklı bölümlerden gelen diğer arkadaşlarımıza göre biraz daha iyiydi. Bununla birlikte gerek arkadaşlarımızla gerekse bizden önce arşive girmiş olan büyüklerimizle birbirimizin kâh hocası kâh öğrencisi olarak burada ciddi bir etkileşimin ve karşılıklı eğitim sürecinin yaşandığını belirtmemiz gerekir. Mustafa Oğuz ağabeyin siyakat ve çözemediğimiz diğer yazılar konusunda üzerimizdeki emeği büyüktür. Her zaman gülen yüzüyle ve sabırla sorularımızı cevaplandırır ve asla geri çevirmezdi.

Personel olarak arşivde çalıştığımız iki yıllık süre içerisinde akademik ilgi ve ilişkilerimiz kaybolmadı; tam tersine yüksek lisans tezimin tamamlanmasının ardından hem Marmara Üniversitesi'nden hem de İstanbul Üniversitesi'nden doktora kabulü aldım; ancak burada ayrıntısına girmeyeceğim bir sürecin ve mağduriyetin sonucunda İstanbul Üniversitesi'ndeki doktora programına devam edemedim. Arşivde araştırma salonu ile tasnif salonu o dönemde aynı binanın içerisinde olduğu için tasnif çalışmaları sırasında okunamayan veya anlam verilemeyen bazı kelimeleri araştırma salonunda çalışan Mübahat Kütükoğlu, Mehmet Genç, Halil Sahillioğlu ve diğer hocalarımıza sorar, öğrenirdik.

Esasında bu ayrıntılara girme nedenim gerek uzman yardımcısı gerekse araştırmacı olarak çalıştığım arşivin o dönemlerde aynı zamanda bir akademi görevi yaptığını vurgulamaktır. Yerli ve yabancı akademisyenler, yerli ve yabancı yüksek lisans ve doktora öğrencileri, özetle ilim erbabı ile taliplileri arşivde buluşur; burada yeni dostluk ve ilişkiler kurulur, hocalar ve diğer meslektaşlarla gerçekleşen çay ve kahve sohbetlerinde soruların cevapları alınır ve karşılaşılan problemler çözüme kavuşturulurdu. Bu anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere küçük resimde arşivdeki arkadaşlarla birbirimizi etkileme ve eğitime durumu, büyük resimde hocaların da dahil olduğu büyük bir akademik eğitime dönüşür. Daha açık bir ifade ile arşivin mutfağında henüz ham halde iken tasnif edilmek üzere elimize geçen farklı konu, yazı ve dönemlere ait belgeler bize önemli bir birikim ve sistemin nasıl işlediğine dair bir nosyon kazandırırken, araştırmacı olarak bulunduğumuz arşivin söz konusu ilim atmosferi de bizi ömür boyu besleyecek olan değerli dostlarla tanıştırdı. Yurtiçi ve yurtdışındaki kadim meslektaşlarımızla olan muarefe ve dostluklarımızın temelini büyük ölçüde arşivde atılmış olduğu erbabına malumdur.

İşte bu müthiş akademiye tamamladığımı ve üniversiteden ziyade asıl yetiştiğimiz yerin personel ve araştırmacı olarak 36 yıl geçirdiğimiz Başbakanlık Osmanlı Arşivi olduğunu ifade etmek

mübalâğa olmaz. 36 yıl derken bu bir abartının değil, gerçeğin ifadesidir; zira doktora tezimi hazırlarken okuldaki sınav haftaları dışında haftanın hemen her günü sabahtan akşama kadar arşivde çalışır; öğretim üyesi olduktan sonraki dönemlerde de haftanın en az üç günü arşive giderdim. Birinci el kaynaklarla bu derece yakın bir ünsiyet kurmanın karşılığını sonraki yıllarda fazlasıyla aldığımı söyleyebilirim.

Sorunuzun ikinci kısmına gelince; arşivde memur olarak çalıştığım yıllar sonraki akademik kimliğimin şekillenmesinde çok etkili oldu. Arşivde belgeleri tasnif ederken karşılaştığımız sorunlar ve özellikle de idarî birimlerin tarihî gelişim süreçleri hakkındaki bilgi eksiklikleri daha sonra tarafımızdan çalışma konusu olarak ele alındı; zira belgeleri tasnif ederken idarî yapının ve bu yapıyı oluşturan birimlerin tarihî süreç içerisinde geçirdiği değişikliklerin ve birbirleriyle olan ilişki ve irtibatlarının bilinmesi, sağlıklı bir belge tasnifi için çok gerekli ve önemlidir. Uzunçarşılı'nın yapmış olduğu çalışmalarla klasik dönemin idarî yapısı genel olarak bilinmekte ise de özellikle 19. yüzyıl müesseseleri hakkındaki bilgi eksiklikleri tasnif çalışmaları sırasında bizi çok zorlar ve yorardı. Bürokratik değişim sürecinin doktora tez konusu olarak belirlenmesi tamamıyla arşivde çalışırken idarî yapıyla ilgili hissettiğimiz söz konusu bilgi eksikliğinin yarattığı ihtiyacı karşılamakla ilgilidir. Özetle arşiv yılları hem dağarcığımin hem de akademik ilgilerimin oluşmasında derin izler bırakmıştır.

Lisans eğitiminden hemen sonra hiç ara vermeden lisans üstü eğitime başladığınız, bir süre sonra da üniversiteye araştırma görevlisi olarak geçiş yaptığınız görülüyor? Akademik alana yöneliminiz nasıl oldu? Bu yönelişinize etki eden, fikir dünyanızı şekillendiren kişiler veya olaylar oldu mu?

Esasında tarih bölümünü tercih etmeden önce ve tercihten sonra kafamda hep akademik çalışma yapma fikri ve az önce de söylediğim gibi tarihe karşı tutku derecesinde bir merak vardı. 1985 yılında mezun olduktan sonra ara vermeksizin Marmara Üniversitesi'nde yüksek lisansa başladım. Kafada akademik çalışma yapma düşüncesi olduğu için sınıf arkadaşlarımızın çoğu öğretmenliğe başlamasına rağmen öğretmenliğe başvurmam. Esas amacım İstanbul'da kalıp yüksek lisans ve doktora'yı tamamlamak ve nihaî olarak da akademiye geçmekti. Bu açıdan arşivde çalışmak benim için geçici bir görev olmasına rağmen, ifade edildiği gibi, orada personel olarak geçirdiğim iki yılın hayatımda ve kariyerimde belirleyici bir rolü oldu; her şeyden önce müstakbel eşimle orada tanıştım, ayrıca, genç bir tarihçi adayı için muhteşem bir laboratuvar olan arşivde ve arşivin mutfağında iki yıl geçirdim; dolayısıyla arşivin hem hayatımın hem de kariyerimin oluşumunda çok belirleyici bir rolü ve etkisi vardır.

Gerçekten de tasarladığım gibi iki senenin sonunda akademiye intisap ettim. 1988 Kasım'ında Fen-Edebiyat Fakültesi'nde açılan Yakınçağ Tarihi araştırma görevliliği sınavını kazanarak ve arşivden de muvafakat alarak üniversiteye geçtim. O dönemlerde Dekanımız ve hocamız Hakkı Dursun Yıldız'ın önderliğinde yeni kurulan fakültede üç aşağı beş yukarı aynı yaşlarda olan ve her biri bugün alanlarında temayüz etmiş birer tarihçi olarak görevlerini sürdüren çok güzel bir arkadaş grubuyla çalıştık. Akademik çatışma ve kıskançlıkların fazla olmadığı güzel ve saygılı bir ortamdı; geçmişte arkadaşlarımızla aramızda bu anlamda kayda değer bir sorun yaşanmadığı gibi, dostluklarımız ilk günkü heyecan ve samimiyetle bugün de sürdürmektedir.

Sorunuzun ikinci kısmıyla ilgili ise Allah selamet versin hocam Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'nun akademik olarak üzerimdeki emeği büyüktür. Lisans döneminden beri tanıyıp eserleriyle birikiminden yararlanmamıza rağmen, Hoca'yla ancak doktora tezi yıllarında yakın çalışma imkânına sahip olabildim. Mübahat Hoca İstanbul Üniversitesi'nde görev yaptığı için üzerimdeki emeği gayri resmî idi; çünkü ben tezimi Marmara Üniversitesi'nde hazırladım. Bununla birlikte doktora tez konusunun belirlenmesinde Mübahat Hoca'nın büyük katkı ve destekleri oldu; Hoca'nın yönlendirme ve cesaretlendirmeleri olmasaydı, böyle zor bir konuyu çalışmaya asla cesaret edemezdim. Tezin sonraki aşamalarında da desteğini sürdürdüğü ve karşılaştığım sorunlarda her zaman yanımda yer aldığı gibi, tez savunma jürisinden önce ve savunma jürisi vesilesiyle tezimi iki kere ayrıntılı bir biçimde okuyup önerilerde bulundu; ayrıca, çalışma azmi, ciddiyeti, titizliği ve dedikoduya müsaade etmez tutumuyla her zaman bize örnek oldu. Bunun dışında artık rahmet-i Rahman'a kavuşmuş olan hocalarımız Mehmet Genç ve Halil Sahillioğlu arşivde karşılaştığımız sorunlar ve güçlüklerle ilgili sürekli başvurduğumuz diğer hocalarımızdı. Bütün bu anlatılanlardan çıkan sonuç, bilimin bir muhit işi ve bir bayrak yarışı olduğudur. Dolayısıyla önceki nesillerden devralınan bayrağın daha da ileriye taşınarak gelecek nesillere teslim edilmesi günümüz tarihçilerinin görevidir.

Osmanlı müessese ve iktisat tarihi ile ilgili tarihçilerin mutlaka okuması, incelemesi gereken Osmanlı Merkez Bürokrasisi, Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme, Para Pul Oldu ile Saray, Harem ve Mahrem gibi birçok eser kaleme aldınız. Çalışmalarınız belirli bir tarihsel ekolün içerisinde mi yer alıyor? Diğer bir ifade ile Annales Okulu gibi okullar veya anlayışlar sizin tarihçilik anlayışınız üzerinde etkili oldu mu?

Okul veya ekoller, belli bir çerçevede hareket etmenin yanı sıra, belli öncülleri ve belli parametreleri ön plana çıkardıkları için ister istemez sınırlandırıcıdır. Her ekol belli öncüllerden hareket ettiği ve onları önemseydiği için sınırlayıcıdır; insan niçin kendine ve zihnine sınırlar çizsin ki? Çalışmalarda belli parametre ve öncüller ön plana çıkarılabilir, ama insanın hiçbir kalıpla kendini

sınırlamaması gerektiğini düşündüğüm için bu tutum benim tabiatıma, mantığıma ve düşünce tarzıma aykırıdır. Ne hayat görüşü ne de akademik ekol olarak asla kendimi sınırlandırmayı ve belli bir çerçevede düşünmeyi tercih etmem. Bu anlamda konuları incelerken ve izah ederken herhangi bir kabul veya kutsal ile hareket edilmemesi ve incelemenin sonucunda oluşan kanaat ve değerlendirmeler ucu kime dokunursa dokunsun ve sonuç ne olursa olsun yazılması gerektiğini düşünür ve öyle davranırım. Tarihçi kendini bir meselenin tarafı olarak konumlandıramaz; eğer taraf olursa soğukkanlılığını ve nesnellliğini kaybeder. Bazı tarihçilerin “biz” ve “onlar” yaklaşım ve karşıtlığı ve tabiiki tarafgirliği içerisinde konuları tartışmaları veya eserlerini kaleme almaları kabul edilemez; bu tür “akademik” yaklaşım ve metinlerin mevcudiyeti, akademik yöntem ve rasyonalite ile irtibat kurulmadığının açık bir göstergesidir. Bu şekilde taraf olan bir bilim adamının verdiği bilgi ve yaptığı değerlendirmelerin rasyonel veya nesnel olabileceği düşünülebilir mi? Halbuki kendisinden beklenen incelediği konuya karşı akademik soğukkanlılığını ve rasyonelliğini muhafaza etmesidir.

Tarihin mahiyeti üzerinde düşünmeye ve yaptığımız işin anlam ve amacını merak etmeye başladıktan sonra Annales Okulu da dahil olmak üzere tarih felsefesi ve tarihçilik üzerine yazılan temel metinler okundu doğal olarak. Bununla birlikte öğrencilik yıllarımdan beri ilgi alanımı mümkün mertebe geniş tutmayı ve dinî inanışlardan, edebiyata, felsefeye, hukuka, iktisadî ve sosyal tavır alış ve davranışlara kadar insana dair ne varsa kabiliyetimiz ölçüsünde kucaklamayı hedefledim; geçmiş okumalarım ve şahsî kütüphanem de bu geniş ilgi alanına uygun bir içeriktedir. Kendimi ve ilgilerimi bir tarihçiden ziyade, bir sosyal bilimci yaklaşımıyla inşa etmeye çalıştığım söylenebilir. İlerleyen dönemlerde bu geniş ilgi ve bakış açısının çok yararını gördüm. Bilirsiniz felsefede problemi çözmekten ziyade, yeni problem koymak ve soru sormak önemlidir. Dolayısıyla bir konuyu incelemeye başladığım zaman sorular, konunun bağlantıları ve iskeleti hızla zihnimde canlanır, konu bir probleme dönüştürülür, ayrıntılar ise malzemenin yönlendirmesi sonucunda ve sonraki araştırma ve yazma sürecinde şekillenir.

Bütün bunları söz konusu ekol veya anlayışların düşünce dünyamız üzerinde etkili olmadığı anlamında söylemiyorum; doğrudan veya dolaylı pek çok etki söz konusudur şüphesiz. Zira söylendiği gibi, bilim, akademik bir muhiti ve bir birikimi gerektirir. O birikime sahip olmadan ve bizden öncekilerin ortaya koydukları bilinmeden ileri doğru bir gidiş söz konusu olamaz. Dağarcık, uzun bir zamana yayılan okumalar ve yavaş ve farkında olmadan gelişen bir öğrenme süreci sonucunda genişler. Dolayısıyla ani sıçrayışlardan ziyade, önceki birikimlerin üzerine yenileri ilave edilerek bilimsel birikim zenginleşir. Nitekim bilimin bu özelliği, daha sağ iken takdir görmüş bir bilim adamı olan Newton’un Robert Hooke’a yazmış olduğu 5 Şubat 1675 tarihli bir mektubunda geçen “eğer ben daha uzağı ve ileriye görebiliyorsam, bu benden önce yaşamış olan devlerin

omuzlarına bastığım içindir” şeklindeki veciz sözleriyle anlam bulur. Yani bizden önce ilim vadisinin müdavimlerinin katkı ve emeklerine saygı duymamız ve onlardan aldığımız bayrağı kendi kabiliyetlerimiz ölçüsünde daha ileriye taşımamız, esas hedef olmalıdır.

Eserlerinizi ana kaynaklara dayalı olarak kaleme alıyorsunuz. Bu da eserlerin özgün, daha önce üzerinde çalışılmamış konular olduğunu ortaya koyuyor. Kaleme alacağınız konuları nasıl tespit ediyor, nelere dikkat ediyorsunuz?

Daha önce kalem oynatılmış konuları yeniden yazmayı, literatürden bir kompilasyon yapmayı veya aynı konuda üç tane eser okuyup dördüncüyü yazmayı sevmiyorum. Bilgiyi üretmek hoşuma gidiyor, yeni bir bilgi veya belgelerden hareketle ortaya yeni şeyler koymak inanılmaz heyecan ve mutluluk verici bir olay; bunun maddi ölçütlerle ifade edilmesi veya ölçülmesi mümkün değildir. Bu açıdan bilgi karşısında heyecan duymayan insanların değil akademisyen olmak, akademinin kapısı önünden dahi geçmemesi gerektiğini düşünürüm. Söz konusu heyecan insanı diri tutar ve çalışma enerjisini besler. Bir kitabı yazarken diğerini tasarladığım için tezgâhım hiç boş kalmaz.

Sorduğunuz soruya gelinecek olursa; çalışma konularının her zaman planlı olarak belirlendiğini söylemek zordur; bazı konuları önceden planlısınız, bazılarını bir talep üzerine yazarsınız, bazıları da önceki araştırmaların bir türevi olarak ortaya çıkar. Bu, en azından benim için böyledir. Doktora tezi, bu anlamda planlı bir çalışma ve tercihin neticesinde ortaya çıkar; ancak sonraki çalışmalar çoğu kere birbirinin türevi olarak gelişir. Örneğin doçentlik tezi olarak hazırladığım *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* başlıklı kitap doktora tezindeki bir paragraftan yola çıkılarak yazıldı. Hatta bu konuya kâğıt paranın (*kaime*) kaldırılması için “iane-i umumiye” olarak nitelenen halktan genel ve zorunlu bir yardım toplanmasını konu edinen bir makale yazmak amacıyla başladığım halde, daha sonra makale konusunu oluşturan “iane-i umumiye” hususu hazırlanan kitabın bir başlığına dönüştü, yani asıl çalışmak istediğim mevzu, tali bir konuyu ve makaleye giriş olmak üzere yazmak istediğim konu da kitabın esasını oluşturdu; dolayısıyla bu kitap araştırma esnasında elde edilen verilerin yönlendirmesiyle fiilî olarak şekillenmiş oldu.

Doçentlikten sonra, 1990’ların ortalarında haremlle ilgili çalışmaya başladığımda amacım, daha sonra yazdığım *Valide Sultan* kitabında yaptığım gibi, imparatorluk sürecinde padişah kızlarının (*sultan*) hayatlarını kurumsal bir monografi halinde incelemektir. Verilerini topladım; ancak *Refia Sultan*, *Nazime Sultan*, *Valide Sultan* ve *Saray, Harem ve Mabrem* kitapları ile daha sonra yazdığım bazı makaleler hep bu birikimin türevleri olarak ortaya çıktığı halde bir türlü söz konusu monografiye kaleme alma fırsatı bulamadım. Bu, her ne kadar çok planlı çalışsan ve kongre ve sempozyumlarda

fazla gözükmeyen bir akademisyen olsam da insanın her zaman kafasındaki planı uygulayamadığını gösteriyor. *Haliç'te Seyrüsefer: Haliç Vapurları Şirketi* ve diğer eserler ise bir plan çerçevesinde ve önceden tasarlanarak hazırlandı. Bununla birlikte bütün eserlerimi veya makalelerimi aynı heyecan ve ciddiyetle kaleme aldığımı söyleyebilirim. Mevcut bilgiyi tüketmek ve literatürden yeni bir bütün ortaya koymak beni heyecanlandırmıyor; bu yüzden bana gelen bu yöndeki teklifleri geri çeviriyorum. Yani bir konuyu çalışabilmem için o konunun beni heyecanlandırması ve sonuçlarının merakımı tahrik etmesi gerekir.

Yazarın bütün eserleri elbette onun için evlatları gibidir. Ama yine de sizin bir tarihçi olarak en fazla önemseydiğiniz eserinizi veya eserlerinizin hangileridir?

Haklısınız, her eserin bir hikâyesi vardır ve hepsi de onu ortaya koyan için değerlidir. Ancak yine ifade ettiğiniz gibi, bazı kitapların yazarları açısından çok daha farklı anlamları vardır. Yazdığım kitaplara genel olarak bakıldığında zihninizde çok farklı kategorilerde kalem oynattığımız gibi bir düşünce oluşabilir; ancak biraz daha yakından göz atıldığında hepsinin bir problem çevresinde ele alındığı fark edilecektir. Yazılanların, Osmanlı Devleti'nin, Sanayi Devrimi sonrasında Batı Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeler ve modernleşme çabaları ekseninde yoğunlaştığı görülür. Bu problem bazen bir insan, bazen bir bürokratik süreç, bazen iktisadî ve malî gelişmeler üzerinden ele alınırsa da hepsinin merkezinde modern gelişmeler karşısında Osmanlı devlet ve toplumunun aldığı tutum ve tavır meselesi vardır.

Bu genel değerlendirmeden sonra özelde yazdığım iki eserin akademik ve düşünsel dünyamda diğerlerinden daha etkili ve ağırlıklı bir yerinin olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi aynı zamanda doktora tezimin üzerine oturan *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-56)* başlığıyla 1993'te basılıp daha sonra *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-56)* adıyla yeniden gözden geçirerek yayımladığım kitap; diğeri de dört yıl önce çıkan *Haremın Padişahı Valide Sultan, Haremde Hayat ve Teşkilât* başlıklı eserdir. Birinci kitap, en güvenilir tarih kaynakları arasında yer alan belgeleri, belgeleri üreten mekanizmayı, yani devlet aygıtının yapısı ile çalışma tarzını, kısaca bürokrasiyi tanımamızı ve tarih verilerinin mahiyeti ile güvenilirlik derecesi konusunda bilinçlenmemizi sağladı. Her ne kadar insanın içinde bir iskelet olduğunu görmez isek de varlığını ve vücudu ayakta tuttuğunu biliriz. Bu kitap da aynen onun gibi, arka planda her zaman var olduğu bilinen ve kolektif bir mantıkla çalışan devleti, o devasa tüzel varlığı tanımamıza imkân sağladı. Özellikle doğu toplumlarında çok önem atfedilen ve bütün malî, hukukî, idarî, iktisadî ve toplumsal alanlara nüfuz eden bu yapı ile çalışma ve karar alma mekanizmalarını tanımak, sonraki çalışmalarımı yaparken işimi inanılmaz derecede kolaylaştırdı ve önüme uçsuz bucaksız imkânların açılmasına vesile oldu. Hem devletin teşkilâtı, organizasyon biçimi ve işleyiş mantığını hem de o

aygıtın ürettiği belge ve verileri tanımak bir tarihçi olarak işimi kolaylaştırdığı ve sonraki çalışmalarımın tamamının bu birikim üzerine müesses olduğu söylenebilir.

Düşünce dünyamda ve tarihçilik anlayışında büyük değişiklikler yaratan ikinci eser olan *Valide Sultan*'da ise Osmanlı tarihini, önceki çalışmalarımda yaptığım aksine, bir kesit olarak değil, bir süreç olarak ele aldım. Böylece 600 küsur yıllık bir süreci birinci el kaynaklara ve literatürüne müracaat ederek bir bütünlük içerisinde incelemek, hem süreçlerdeki kırılma ve değişim noktalarını görebilme hem de devlet-tebaa ilişkileriyle bu ilişkilerin mantığını, devleti yönetenler ile İstanbul'daki güç odaklarının sosyal ve siyasi tavırlarını ve bu tutumların mantığını tespit edebilme imkânını bana sundu; konuyu bir süreç olarak inceleme ve bütüncül ele alma yaklaşımı, aşağı yukarı aynı mantık, mantalite ve birikimle günümüzde de varlığını sürdüren devletin mevcut halini anlama ve anlamlandırma açılarından muhteşem bir deneyim olduğu gibi, tarih laboratuvarından inanılmaz bir birikimi gözlerimin önüne serdi; günümüz yöneticilerinin siyasi reflekslerini, kendilerini ve menfaatlerini devletle aynileştirerek topluma sunma yaklaşımlarıyla geleneksel yapı ve davranışlar arasındaki irtibatı ve benzerliği görmemi sağladı.

Türkiye'de baskın olan geçmişi savunmacı tarih anlayışının da bir sonucu olarak modern tarih literatüründen bu imkânların elde edilmesi zordur; ama kroniklerin, belgelerin ve diğer birinci el kaynakların satır araları dikkatli bir biçimde okunduğunda günümüzde bireyin devlet karşısındaki güçsüzlüğünde ve değersizliğinde ve bu coğrafyada insanın sürekli ıskalanmasında geleneklerin ve tarihî mirasın rolü keşfedilebilir; böyle bir tablonun kökenlerinin tarihin derinliklerinde yattığı veya tersinden bir ifade ile bu sorunun geçmişten tevarüs edilen bir miras olduğu görülebilir. Bu anlamda yaklaşık 200 yıllık modernleşme sürecine rağmen, devasa ve kahhar bir tüzel kişilik olan devletin mahiyetinin, mantığının, toplumla irtibatının ve her ne kadar geleneksel kültürde halkın "vediatullah", yani yöneticilere Allah'ın bir emaneti olarak verildiği belirtilirse de sıradan insanı ve insanları hanedan devletinin bir nesnesi olarak gören anlayışın günümüzde halen sürdüğünü fark etmek, son derece şaşırtıcı olmuştur.

Günümüz Türkiye'sinde tabii ki hanedan devleti yoktur, ancak farklı dönemlerde demokratik yollarla sisteme sahip olanların aynen hanedan devletlerinde olduğu gibi, kendi çıkarlarıyla devlet menfaatlerini özdeşleştirmeleri ilginç bir davranış biçimi değil midir? İktidara sahip olanların devletin o kahredici gücünün arkasına sığınarak kendilerini toplumdan farklılaştırmaları, sürekli devletin yüce menfaatlerine vurgu yaparak ve ona sahip çıkar gibi görünerek esasında kendi menfaatlerini sürdürme çabası içerisine girmeleri çarpıcı değil midir? Bu durum yüzyıllardan beri devam eden bir hükmetme anlayışının ve kitlenin buna razı bir tutum içerisine girmesinin bir sonucudur. Toplumsal hafıza yüzyıllar süren çok uzun bir süreç içerisinde oluşur ve silinmesi, yani bazı toplumsal kodların değişmesi de aynı şekilde bazen yüz yıllar alabilir.

İşte uzun süreçleri izleyerek kaleme aldığım *Valide Sultan*'ın bu anlamda devlet tasavvuru ve hikmet-i hükümet nokta-i nazarından görüşlerimde radikal dönüşümlere yol açtığını söyleyebilirim. Bu hususlarda söz konusu iki eserin benim nezdimde ve gözümde önemleri büyüktür.

Günlük çalışma planınız var mı? Bir eseri üretmek için kaç saat çalışıyorsunuz?

Ben sürekli çalışırım; dolayısıyla çalışma planı yapmak şeklinde değil de çalışma dışındaki zamanlarımı planlarım. Yüksek lisans tezimi yazarken aynı zamanda uzman yardımcısı olarak arşivde çalıştığım için zorunlu olarak mesai saatlerinin dışında gece geç vakitlere kadar tezin yazımıyla uğraşırdım. Doktora tezimi yazarken günde 15-16 saat bilgisayarın başında çalışır; sadece *havayic-i zaruriyye*, yani zorunlu ihtiyaçlar için çalışmaya ara verir; mesaiye gider gibi arşive gider, akşam eve döndükten sonra gece saat ikiye üçe kadar mesai ve çalışmalarımı sürdürür ve sabah kalkıp yine işe veya arşive giderdim. Hem o süreçte hem de sonrasında çocuklarımla ilgilenir ve onlar yattıktan sonra çalışmaya başlardım. Çocuklar büyüdüktan sonra bu yıpratıcı çalışma tarzından yavaş yavaş vazgeçtim, ama çalışmaktan değil; sadece çalışma saatlerimi daha rasyonel bir düzleme taşıdım. Sonraki dönemlerde ve halen en geç 23.30 sularında yatağa girerim. Şu anda bile günlük çalışma süresinin 10 saatin altına düşmediğini söyleyebilirim. Örneğin evde bulunduğum veya dersimin olmadığı günler sabah saat 9.00'dan gece 11.00'e kadar yeme içme ihtiyaçlarının dışında sürekli ve düzenli olarak çalışırım.

Düzenli bir hayatım olduğu için biyolojik olarak vücudum bu yaşam tarzına uyum sağlamıştır. Örneğin iş yoğunluğundan veya başka bir nedenden dolayı saat 12.00-13.00 arasında yemek yeme fırsatı bulamadığım zamanlar bir daha akşam yemeği saatine kadar acıkma duygusu hissetmem. Bununla birlikte zamanın önemli bir kısmını evde geçirmiş olduğumuz şu salgın günlerinin diğer bütün alışkanlıklarımızı olduğu gibi, yeme içme davranışlarımızı da belirli ölçülerde değiştirdiğinin itiraf edilmesi gerekir.

İlim çok zeki olmayı değil, ama çok çalışmayı ve emek harcamayı gerektirir. Emek veren bir bilim adamının karşılığını almaması mümkün değildir. Zeki, fakat tembel ve düzensiz insanların bilim alanında başarılı olmaları zordur; ancak tersi mümkündür, yani çok zeki olmasa da çalışkan ve disiplinli bir insanın bilimde veya başka bir işte başarılı olması kaçınılmazdır. O açıdan zekâyâ değil, emeğe saygı duyar ve değer veririm; zira emek ve çalışma önünde sonunda başarıyı getirir. Bununla birlikte nice zeki ve kabiliyetli insanın disiplinli çalışmadığı ve işine emek harcamadığı için zekâsı ve kabiliyetiyle mütenasip bir iz bırakmaksızın dünyadan göçüp gittiğine dair yığınla örnek verilebilir. Tercihimiz zekâ, emek ve disiplinin aynı şahısta birleşmesidir; zira zekâ, disiplin, emek ve imkân birleşirse çok daha iyi sonuçların ortaya çıkması mümkündür. Fırsat ve imkânâ sahip olabilmenin çok önemli bir belirleyen olduğunu düşünürüm; çünkü çevremizdeki kabiliyetli, zeki ve çalışkan pek

çok insanın imkân bulamadığı için yeteneklerini topluma yansıtamadığını biliyoruz. Bu açıdan bir akademisyenin sıkı, planlı ve disiplinli çalışmasının başarı için olmazsa olmaz bir özellik olduğu söylenebilir.

Yapay Tarihin Esirleri başlıklı eserinizde tarihe ve tarihçiliğe ilişkin değerlendirmeler yapıyorsunuz. Sizce tarih ve tarihçilik nedir? Tarihçi olmanın gereklerini siz nasıl değerlendirirsiniz?

Söyleşinin satır aralarında bu sorulara bir dereceye kadar cevaplar verildiyse de onlara ilave olarak soruyu cevaplamaya çalışabiliriz. Öncelikle tarihin ne olduğu ve uğraştığı alanın mahiyeti üzerinde mutabık kalınması uygun olacaktır. Tarih geçmişin bilimi olarak tarif edilirse de tarihin geçmişin bilimi olmadığını ve geçmişten intikal eden malzeme ve verilerden hareketle gerçekleştirilen güncel bir inşa olduğunu düşünüyoruz. Tarih, bütün sosyal bilimler gibi, kesinliği olmadığı için bu böyledir şeklinde son hükmün verilemeyeceği bir alandır. Geçmişte ne olup bittiğini kimse bilemez; çünkü geçmişten intikal eden malzeme, veri ve belgelerin bu anlamda geçmişte vuku bulan olayları değil olduğu gibi, kısmen dahi önümüze sermediği ve günümüze intikal ettirmedeği açıktır. Bu durumu bir örnekle biraz daha açıklayabiliriz. 10 tane öğrencimizle birlikte pencereden fakültenin bahçesine doğru baktığımız bir sırada bahçede bulunan birkaç kişi bir şeyler söyleyerek birbirleriyle kavgaya tutuştuğunu, bir süre sonra oradan geçenlerin araya girmesiyle kavga edenlerin ayrılıp kavgaya son verildiğini ve olay sonlandıktan sonra yerlerimize oturduğumuzu varsayalım. Öğrencilere dönüp “dışarıda vuku bulan olayı ve gördüklerinizi hikâye ediniz” şeklinde bir istekte bulunsanız, sonuçta ortaya nasıl bir tablo çıkar? Hepsi aynı olaya şahit olduklarına ve gördüklerini kaleme aldıklarına göre önemsiz anlatım farklılıkları olan 10 aynı metin mi yoksa senaryoları birbirinden farklı olan 10 ayrı metin mi önümüze gelir?

Bu soruya vereceğimiz cevap tarihten intikal eden verilerin mahiyetini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Çok büyük bir ihtimalle sonuçta aralarında önemli veya önemsiz farklılıklar bulunan 10 ayrı metnin ortaya çıkacağını tahmin edebiliriz; çünkü her bir öğrenci kendi dikkatini çeken farklı neden ve parametreleri ön plana çıkararak ve belki sübjektif bazı değerlendirmeler ilave ederek kendi senaryosunu yazacaktır. Örneğimizde bizzat gözlerinin önünde vuku bulan bir olay tasvir ve izah edilirken 10 farklı senaryo ortaya çıkabildiği hâlde, tarihten intikal eden ve çoğu bu derece sağlam ve bütüncül olmayan bölük pörçük malzeme ve belgelerle yaptığımız kurgunun ve oluşturduğumuz senaryonun tarihte olanın kendisi olduğunu iddia edebilir miyiz? Görüldüğü gibi bu örnek hem tarihî malzemenin mahiyetine hem de bu malzeme ve verilere dayanılarak oluşturulan tarih metnine fazla bir anlam yüklenmemesi gerektiğini ortaya koyuyor. Çünkü tarih diğer bilimsel alanlar gibi kesinliği değil, rasyonel izahı ve anlamayı önceler. Verilere dayanılarak yapılan bu

rasyonel tarihsel izah ancak ikna edici olabilir, dolayısıyla kesin bir bilgi olarak nitelendirilemez. Tartışılmayan ve yanlışlanamayan kesin bilgi alanı zaten bilimin konusu olamaz.

Tarih aslında tarihî olayları değil, günceli anlamlandırmaya ve *bâh* ve geleceği aydınlatmaya çalışır; tarih, bu yönüyle geçmiş değil, bugündür; güncelle ve gelecekle irtibatlı olan yönü geçmişle olandan çok daha önemli ve güçlüdür. Geçmişe bakmamız aslında orada ne olduğunu anlamak için değil, *bâh* anlamak ve geleceğe dair öngöründe bulunabilmek içindir. Daha ziyade rüştünü ispat etmiş olan toplumlarda gelişen bu tarz bir tarih bilinci, tarihin mümkün merteye nesnel bir şekilde değerlendirilerek ve tarihî olayların izah edilerek toplumun haline ve istikbaline uygun projeksiyonlar tutabilme yaklaşımıdır. Tarih, bir savunu alanı olarak değil de kompleks bir biçimde değerlendirilebilen bir toplumsal geçmiş ve bir laboratuvar olarak ele alındığında hal ve istikbale ışık tutma potansiyelini bünyesinde barındırır.

Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları: Tespitler-Problemler-Teklifler *başlıklı bir çalışmaya editörlük yaptınız. Bu eser çerçevesinde sizin Osmanlı araştırmalarında gördüğünüz sorunlar nelerdir?*

Bu kitap Osmanlı Devleti'nin 700. kuruluş yıldönümü çerçevesinde yapılan faaliyetler kapsamında ortaya çıktı. O dönemde İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) başkanı olan Prof. Dr. Tufan Buzpınar yıldönümü çerçevesinde bazı faaliyetler yapmak istediğini söylediğinde böyle bir çalışma yapılmasının faydalı olacağını belirttim. Bilindiği üzere 1999 yılında birçok kurum ve üniversite alışılmış üslup üzere sempozyum ve kongreler düzenlediği gibi, çoğunun toplantı metinleri daha sonra kitap olarak da basıldı. Tufan Bey'e benzer bir toplantı daha yapmanın anlamlı olmayacağını ve 700. kuruluş yıldönümü gibi önemli tarihlerin bir soluklanma ve muhasebe dönemi olması gerektiğini belirterek Osmanlı araştırmalarının mahiyeti, yöntem ve kaynak sorunları ve geleceği ile ilgili tespit ve tekliflerin tartışılacağı bir sempozyumun daha anlamlı olacağını söyledim. Toplantı kararı alındıktan sonra çalışmalara başlanarak Osmanlı araştırmaları, siyasi tarih, idarî sistem, hukuk, edebiyat, iktisat tarihi, İslam felsefesi ve kelâm, tasavvuf, ilmiye ve bilim tarihi ile çağdaş Türk düşüncesi olmak üzere ana başlıklara ayrıldı; ardından klasik ve modern dönemlerle ilgili yapılmış olan araştırmaları ayrı ayrı değerlendirebilecek yetkinlikte her bir kategori için iki duayen isim davet edildi. Neticede güzel bir toplantı oldu; ancak kitabın basımı o dönemde Türkiye'deki bazı iç sorunların yarattığı çalkantıların İSAM'a yansımaları yüzünden biraz gecikti ve toplantı 24-25 Şubat 2001'de yapılmasına rağmen kitap ancak altı yıl sonra 2007'de basılabildi. Amacımız bu toplantı ile bir başlangıç yapıp Osmanlı araştırmalarının genel sorunlarına dikkat çekildikten sonra her bir alanla ilgili daha özel ve ayrıntılı yöntem tartışmalarının yapılmasıydı. Ancak bu beklentimizin gerçekleşmediğini ve sempozyumun tarih kamuoyunda da gerekli etkiyi

yapmadığını ifade ve itiraf etmem gerekir. Neticede sempozyum kurumsal olarak sadece kendi çapıyla ve o dönemde yapılan tespit ve önerilerle sınırlı kaldı. Bireysel olarak ise yönetime dair belirleyebildiğim bazı husus ve sorunları kısa makalelerle de olsa yayımlayarak tarih kamuoyuyla paylaşmaya çalışıyorum.

Özelde Osmanlı araştırmalarında ve genelde de tarih çalışmalarında en önemli sorun, yöntemin ıskalanması, tartışılmaması ve neredeyse hiç gündeme getirilmemesidir. Ülkemizde bütün eksiklik ve sorunlarına rağmen yine de iyi eserlerin üretilmediği bir alan olan tarihte yöntem ve mahiyet sorunlarının üzerinde durulmaması ve yerleşik bir üslup üzere eserlerin üretilmesi ve ortaya konulan işlerin niteliğinin söz konusu edilmemesi önemli bir sorundur. Bazı alanlarla ilgili yapılan ilk çalışmaların daha sonra gelenler tarafından örnek alınarak ve bir yerde kolaycılığa kaçılarak aynı yöntem üzere eserlerin üretilmesi ve yeni yöntemlerin denenmemesi bir süre sonra yapılanları sıradanlaştırmaktadır. Nitekim akademik çalışmalara bakıldığında yöntemsel olarak birbirinin tekrarı ve âdeta kopyası olan eserler görürsünüz. Mühimme defterlerinin neşri çalışmalarındaki inceleme kısımları ile şehir üniversitelerinin kurulmasından sonra iyice yaygınlaşan şehir tarihi çalışmaları, bu hususta iki örnek olarak zikredilebilir. Yöntem olarak birbirinin tekrarı olan bu çalışmalarda sadece şehir ve yer isimleri değişmekte olup onun dışındaki şablon neredeyse aynıdır. Bütün bunların yöntemin önemsenmemesi ve yöntem imkânlarının sınanmamasıyla alakalı olduğu açıktır. Oysa metod ve mahiyet tartışmaları, yeni parametreleri alana çekeceği gibi yöntemin ve dolayısıyla da çalışmaların içeriğinin zenginleşmesine vesile olabilir.

Gene yöntemle ilişkili olan ve üzerinde durulması gereken bir sorun da çalışılan konularla ilgili mevcut literatürün göz ardı edilip konuların sadece belgelere istinaden yazılması şeklinde son dönem tarih yazımında ortaya çıkan yeni yaklaşımdır. Belgeler, kritik edilmesi kaydıyla zaten en güvenilir tarih verileri olduğuna göre yanlışlık bunun neresindedir türünden bir soru sorulabilirse de durum bu kadar basit değildir. Bir konuyu çalışmaya başlarken öncelikle literatür okunarak konuyla ilgili mevcut eserlerin eksik bıraktığı hususlar belirlenir, daha sonra problem, sorular ve bu konuya yapılabilecek katkıların ana hatları tespit edilir, ardından inceleme ve araştırma safhasına geçilir; yani öncelikle bir durum tespiti yapılır. Oysa son dönemlerde daha önce yapılan incelemelere atıfta bulunulmaksızın bu konular sanki ilk defa kendileri tarafından gündeme getirildiği şeklinde resmedilerek Amerika'nın yeniden keşfedildiği görülüyor. Bu, önceki dönemlerde yazan seleflerimizin yaptıkları çalışmaları ve bilimsel birikimi hiçe saymak demektir. Birinci el kaynakları kullanarak yazmak elbette çok önemli ve gereklidir; ancak bu, literatürü ıskalamayı ve daha önce yazılmış olan eserlerin göz ardı edilmesini gerektirmez; tam tersine mevcut üzerine ne konulabilir sorusu, hem seleflerimize saygı duyup haklarını teslim etme hem de mevcuda katkı yapma gibi çift taraflı bir pozitif sonucu beraberinde getirir.

Tarih çalışmalarında görülen önemli problemlerden biri de toplumun hâline ve istikbaline katkı yapması beklenen tarihin ideolojik bakışa kurban edilmesi, güncel ideolojik çatışmaların mücadele alanı ve toplumsal kutuplaşmalar ile güncel kimlikleri şekillendiren bir araç olarak görülmesidir. Hal böyle olunca da tarihî olaylar ve şahsiyetler soğukkanlı bir biçimde ele alınmadığı gibi, dile getirilebilecek en küçük bir eleştiri dahi tarafların ve özellikle de kendilerini muhafazakâr olarak niteleyip kimliklerini kafalarında oluşturdukları muhayyel bir tarih tasavvuru üzerinden inşa eden kesimlerin kimlik ve şahsiyetlerine karşı yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmektedir.

Kamplaşmalar bu şekilde tarih üzerinden şekillenince akademik titr sahibi bazı uyanıklar bu geniş toplumsal kesimlerin duymak istediği şeyleri söylemeyi ve bu toplumsal açlığı beslemeyi kendilerine hedef olarak seçtiler. Bu durum çift taraflı, yani iki tarafın birbirini beslediği tuhaf bir ilişki şeklinde gerçekleşmektedir. Yani toplumun tarihe uzak, duygusal ve güncel sorunlarla yüzleşme yerine kaçmayı tercih eden geniş kesimleri bu tür akademisyenlere kucak açıp onlara ve söylediklerine itibar ederken bu tarihçiler de söz konusu kesimlerin duymak istediği çoğu tarihî mesnetten yoksun efsane ve menkıbeleri tarihî gerçeklik olarak dile getirmeyi kendilerine görev edindiler. Bu yolun işe yaradığını gören akademi içerisindeki pek çok tarihçinin aynı yolu seçmeleri akademiye de tuhaf bir çatışmanın ve nitelik kaybı sürecinin girdabına soktu. Bir yanda görevini düzgün, hakkıyla ve çağdaş normlara göre yapan küçük bir grup tarihçi, diğer yanda ise bu tuhaf oyunu sergileyen, sayıları ve destekçileri giderek çoğalan, sahip olunan kitle iletişim araçları sayesinde sesleri daha gür çıkan ve toplum tarafından el üstünde tutulan “tarihçiler”, yani tarih satıcıları mevcuttur. Hayatında bir gün arşive girmemiş, ahkâm kestiği konularla ilgili orijinal bir kaynak görmemiş insanlar “tarihçi” adı altında eserler yazmakta ve bu kitaplar toplum tarafından itibar görmektedir. Bu yapı, sağlıklı ve modern toplumlarda olduğu gibi, tarihin toplumun hâline ve geleceğine ışık tutma rolünü gereği gibi yerine getirmesinin önündeki en önemli engeldir. Zira iyi ile kötüyü ayırt edebilme, yani temyiz kudreti bir toplumun sahip olması gereken en önemli meziyetlerden biridir.

Belirlediğiniz bu sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?

Sorun büyük, derin ve kapsamlı olduğu ve toplumsal ve siyasi boyutları bulunduğu için çözümü de kolay değil, karmaşık, çok katmanlı ve zaman alıcıdır. Dolayısıyla biz sorunun makro kısmıyla ilgili değil de tarihçileri ilgilendiren daha dar, çözümü daha kolay ve mikro ölçekli olanıyla alakalı görüşlerimizi belirtebiliriz. Tarihçilerin öncelikle uğraştıkları alanın ve yaptıkları işin mahiyeti ve yöntemi üzerine düşünüp imal-i fıkır etmeleri iyi bir başlangıç olabilir. Yöntem konusunun çok önemseniş uzun uzadıya tartışılması gerektiğini söylüyoruz; zira eskilerin deyişiyle usul esasa takaddüm eder; yani yöntem esastan önce gelir ve esasın mahiyetini belirler; usul ve yöntem

yanlıları veya eksiklikleri ortaya konulan çalışmaların özünü ve esasını sakatlar. Bu söylenenler her tarihçi filozof olsun manasını değil, tarihçi yaptığı işin mahiyeti ve yöntemiyle de ilgilensin anlamını içermektedir. Yöntem üzerindeki tartışmalar çoğalır ve bireysel olarak ortaya çıkan tecrübeler paylaşırsa tarihçilik silkinde yeni intisap eden gençlerin dikkatleri bu sorun üzerine çekilir; böylece usul esasa etki etmeye ve onun mahiyetini belirlemeye başlar ki, bu da çalışmaların niteliğini yükseltir.

Az önce de ifade edildiği gibi, ben bunu mümkün mertebe yapmaya çalışıyorum ve yazdığım yazılarla ilgili genç meslektaşlarımdan aldığım geri dönüşler bu anlamda olumlu ve yapılan işin doğru olduğuna işaret ediyor. Genelde çalıştığım alanlarla ilgili bir yazı veya kitabı tamamladıktan sonra, o alanın yöntemine, karşılaşılan sorunlarına, imkânlarına, belgelerin mahiyetiyle kaynak değerlerine, hangi belgelerin hangi konular için önemli veya önemsiz olabileceğine dair kısa da olsa yöntem yazıları kaleme alırım. Böylece o alanla ilgili tecrübelerimi ilim kamuoyuyla paylaşarak daha sonra aynı konularla ilgili çalışacak olanlara bu kişisel deneyimler aktarılmış olur.

Bunu önemsiyorum; zira her bir alanın yöntemi, kaynağı, sorunları ve imkânları farklıdır. Yani, bir biyografi çalışması ile müessese monografisinin kaynak, yöntem ve yaklaşım sorunları aynı değildir. Bu yüzden 17-20 Ekim 2018 tarihleri arasında Tiran’da toplanan II. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi’nin (OSARK) kapanış konuşmasında da meslektaşlarımızdan çalıştıkları konuların yöntem, imkân ve sorunlarına dair yazılar yazarak tecrübelerini ilim kamuoyuyla paylaşmalarını önerdim. Bu yapılmadığı zaman hem problemin varlığı dikkat çekmiyor hem de bir bilgi birikimi oluşmadığı için aynı alanla ilgilenen her bir tarihçi aynı tecrübe ve zorlukları yaşamak zorunda kalıyor. Oysa bu yapılabilsen küçük tecrübelerin büyük bir birikime dönüşmesi ve her şeyden önce de meslektaşların dikkatlerinin yöntem sorunları üzerine çekilmesi sağlanmış olur ki bu, daha nitelikli ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

1990’ların ortalarından beri alanla ilgili gördüğüm eksikliklere ve yöntem sorunlarına dair tecrübelerimi aktardığım yazıların bir kitap boyutuna ulaşması, bahsettiğim küçük yazıların zaman içerisinde nasıl bir birikime yol açabildiğine dair önemli bir örnektir. Makalelerimden oluşan bu kitap yakın bir gelecekte *Tarihçilik ve Yöntem Üzerine* ana başlığı altında yayımlanacaktır. Dolayısıyla bu küçük tecrübelerin yazıya aktarılmasının ihmal edilmemesi uygun olacaktır.

Genel anlamda Türk tarihçiliğini, dünya tarihçiliği içerisinde nasıl konumlandırıyorsunuz? Türk tarihçiliğinin güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?

Bir yandan her ne kadar sosyal bilimlerin alanında dünya bilimine Türkiye’den en fazla katkı yapılan alanların başında tarihin geldiğini düşünürken diğer yandan da Türk tarihçiliğinin fazla içine kapanık bir yapısı olduğu kanaatini taşıyorum. Daha açık bir ifade ile Türk tarihçiliğinin konu olarak

sadece Türk tarihini ve özellikle de Osmanlı tarihini incelemeyi kendisine vazife olarak gördüğü ve dünyanın diğer yöreleriyle coğrafyalarında nelerin olup bittiğini merak dahi etmediği söylenebilir. Bu içe kapanık yapı ciddi bir sorundur. Bu durum biraz da üniversitelerde yerleşik algıdan ve yapısal sorunlardan kaynaklanmakta ve son dönemlerde ülkemizde tarih denilince sadece Osmanlı tarihi anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde daha ziyade Orta Asya bağları ve ilk dönem Türk tarihi önemsendirken zaman içerisinde Osmanlı tarihi ön plana çıktı.

Bununla birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarihe bakışta her şeye rağmen daha geniş bir vizyonun olduğu ve söz konusu genişliğin yakın zamanlara doğru Osmanlı tarihi özeline doğru giderek daraldığı söylenebilir. Bu bütüncül ve geniş bakış açısı Türk Tarih Kurumu'nun o dönemlerde çıkarmış olduğu eserlere bakılarak da görülebilir. Ege ve Yunan tarihinden, Hindistan'a, Mısır'a, Çin'e ve Orta Asya'ya kadar kadim kültürler ve medeniyetler, genel ilgi ve bilgi düzeyinde olsa dahi Türk tarih kamuoyunun gündemindeydi. Bu daralmanın bir şekilde aşılması ve Türk tarihçiliğinin ilgilerini dünyanın diğer yörelerine doğru genişletmesi bir ihtiyaç değil, bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır.

Üniversitelerdeki yapısal sorunu ve yerleşik algı ile ne kastettiğimizi biraz daha açmak uygun olabilir. Bu hususla ilgili ileri sürülecek görüşlerimizin tamamının tarih alanıyla sınırlı olduğunun belirtilmesi gerekir. Üniversiteler, Yüksek Öğretim Kurulu aracılığıyla makro düzeyde çok merkezî bir idarî yapıya sahip olmalarına rağmen, eğitimle ilgili rasyonel bir mastır planlamadan söz etmek mümkün değildir. Bu önerme, eğitim programları neredeyse birbirinin kopyası olan 200'ün üzerinde üniversitenin mevcut olması ve kısa bir karşılaştırma yapıldığında dahi programların kahir ekseriyetinin benzeştiğinin ortaya çıkması, tam aksine üniversitelerde büyük ölçüde merkezî bir planlamanın yürürlükte olduğunu ortaya koymaktadır denilerek yanlışlanabilirse de kastedilenin tam olarak bu olmadığı veya tersinden ifade ile esasen problemin kaynağının tam da bu durum olduğu ileri sürülebilir. Aşağıda programları merkezî bir mahiyet arz eden ve üniversiteleri lise üstü eğitim veren kurumlara dönüştüren bu konu biraz daha açılacaktır.

Sorun şudur: ifade edildiği gibi, hemen her üniversitede bir tarih bölümü olmasına rağmen buralarda ağırlıklı olarak Osmanlı tarihi okutulur. Ülkenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlenmediği için bölüm kontenjanları kabarık ve eğitim programları da bize göre eksiktir. Kontenjan artırımı, her ne kadar işsizlik sayılarını az göstermek amacıyla buralara doldurulan gençlerin işsiz rakamlarına eklenmesinin dört-beş sene daha ertelenmesi niyetiyle yapılıyorsa da böyle davranılarak aslında ihtiyaçların üzerinde bir diplomalı nüfus işsizler ordusuna katılarak sorun daha da büyütülmüş oluyor. Madalyonun diğer yüzünde ise bu bölümlerin neredeyse tamamının formatının öğretmenliğe uygun olarak planlanmış olması ve böyle olunca da ister istemez bölüm vizyonunu içeriye ve ağırlıklı olarak da Osmanlı ve Türk tarihine dönük bir hale getirmesi vardır.

Yapısal sorun dediğimiz husus, genç akademisyenler, farklı ülkelerin veya milletlerin tarihlerine ilgi gösterecekleri dahi, yakın bir döneme kadar Türk akademik sisteminde yükselme şansına sahip değillerdi. Daha somut bir ifade ile Avrupa veya Amerika tarihi üzerinde çalışan bir akademisyenin doçent veya profesör olma ihtimali yoktu. Tarih denildiğinde sadece kendi tarihini anlayan dar bakışın yanı sıra bu husus da söz konusu içe kapanıklığın nedenlerinden biridir. Türk tarihçiliğinin dışı kapalı olan üniversitelerdeki yükselme sisteminde mevcut bu yapısal sorununa çözüm bulmak amacıyla benim de dahil olduğum bir grup akademisyenin çalışmaları neticesinde doçentlik alanlarında mevcut Eskiçağ Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yakınçağ Tarihi şeklindeki kronolojik yapı muhafaza edilerek ve her bir alanın altına Asya Tarihi, Avrupa Tarihi, Afrika Tarihi, Amerika Tarihi gibi alt başlık ve anahtar kelimeler eklenerek doçentlik alanları yeniden düzenlendi. Çağdaş ve yakın dönem çalışmaları için de aynı sorun geçerli idi. O dönemde mevcut doçentlik sisteminde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi anabilim dalları vardı. Dünyanın farklı yörelerinin 20. yüzyıl tarihini çalışan bir akademisyenin bu sistemde tarih alanında başvurması ve doçent olması imkânsızdı. Bu sorunu çözmek amacıyla da Çağdaş Dünya Tarihi adı altında yeni bir anabilim dalı açıldı. Netice olarak 2014'te Üniversitelerarası Kurul ve Yüksek Öğretim Kurulu'ndaki resmi süreçleri tamamlanan bu önemli çalışma ile en azından teorik ve yapısal açılardan Türk tarihçiliği dünyanın bütün coğrafyalarına açılmış oldu. Bu, esasında çok önemli bir çalışma ve sonuç olmasına rağmen kamuoyuna yeterince anlatılamadığını ve duyurulamadığını düşünüyorum.

Bu yapısal meseleye dikkat çektikten sonra tekrar üniversitelerin eğitimlerinin merkezî planlanması sorununa geri dönebiliriz. Merkezî planlamayla kastığımız ülkenin duyduğu bilgi ihtiyacı doğrultusunda üniversitelerdeki tarih bölümlerinin planlanması ve programlarının çağdaş ihtiyaçlara göre çeşitlendirilmesidir. Örneğin üniversitelerin bazıları İslam ülkeleri, bir kısmı Afrika, bir kısmı Amerika, bir kısmı Asya, bir kısmı Avrupa ve bir kısmı da Türk tarihi konularında araştırmalar yapacak şekilde eğitim programları yeniden düzenlenebilir. Böylece hem devletin hem de toplumun ihtiyacı olan bilgiler kendi üniversitelerinde üretilir; ülke insanı da kendi içine ve tarihine kapanmak yerine dünyaya ve farklı toplumların geçirmiş olduğu tarihî tecrübelerle aşına olur.

Türk tarihçiliğinin güçlü olduğu yanların, ilginç bir şekilde güçsüz olduğu zikredilen söz konusu yapılardan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Daha somut bir ifade ile ağırlıklı olarak Türk ve Osmanlı tarihi çalışıldığı için Türk tarihçiliği ve Türkoloji çalışmalarının merkezi Türkiye'dir ve bunun böyle olması normaldir. Uluslararası yayınevlerinin artık Türk araştırmacılarının Türk ve Osmanlı tarihiyle ilgili yazmış oldukları eserleri yayımlaması, Türk tarihçilerinin sınırlı da olsa bir kesiminin çağdaş normlarda eserler üretmekte olduğuna işaret etmektedir; diğer ülkelerin

tarihleriyle ilgili yazdıkları eserler de aynı düzeye eriştiği zaman Türk tarihçiliği kabuğunu kırmış ve söz konusu içe kapanıklığını aşmış olacaktır.

Özellikle lisansüstü çalışmalar yapan tarihçilere yol gösterici olması için sormak isterim. Akademik konu seçiminde tarihçiler nelere dikkat etmeli?

Her şeyden önce zaman zaman tarihçilikte ortaya çıkan moda konuları değil de ilgileri doğrultusunda severek çalışabilecekleri mevzuları araştırma konusu olarak belirlemeleri önerilir. Konu seçimi önemlidir; zira tarihçilik hakkıyla yapıldığı zaman gerçekten ağır bir iştir; hatta biraz daha ileri giderek bir yaşam tarzıdır da denilebilir. Bu yüzden genç bir tarihçi adayının senelerini vereceği bir çalışmanın bu ağır yükünü kaldırabilmesi için seçtiği konuya ilgi duyması gerekir. Açıkçası araştırma, çalışma ve yazma insana ağırlık değil, zevk vermelidir. Kişi bu kıvama geldiğinde ve yaptığı işi sevdiğinde üretmeden ve bir şeyler yazmadan geçirdiği her dakikayı kayıp sayar.

Bununla birlikte son zamanlarda özellikle akademik teşvik düzenlemesinden sonra yazılan metinlerin niteliğini teşvik esaslarının belirlediği, çalışmaların nümerik bir hal alarak her şeyin para ve sayı ile ölçülür olduğu ve akademik niteliğin göz ardı edilmesinin işin özüne zarar verdiği görülüyor. Teşvik sisteminin iyi niyetlerle getirilmiş olduğunda şüphe yok, ama uygulamada ciddi sorunlar olduğu ve bu yaklaşımın bir histeri gibi akademiyi sardığı açıktır. Bu eleştiri, bütün çalışmaların böyle olduğu anlamına gelmez, ama böyle bir yönelimin ortaya çıktığını ve akademide mevcut tüccar bir grubun “teşvik düzenlemesine uygun” yurtdışında “uluslararası” kongre ve sempozyumlar düzenlediğini, hesaplarımıza düşen elektronik mektup ve davetiyelerden biliyoruz. İş olsun diye kaleme alınmış ve aceleye getirilmiş “teşvik”li metinlerden nitelikli sonuçlar elde edilemez. Dolayısıyla incelenen konunun hakkının verilmesi ve çalışmanın yapanda bir iç tatmin sağlanmasına özen gösterilmesi iyi bir yöntem olabilir; zira araştırmacı eğer ne yaptığının farkında ise ortaya koyduğu çalışmanın zayıf ve güçlü yönlerini en iyi kendisi bilir ve ikna edilecek en önemli merciin kendisi olduğunun bilincinde olarak eserlerini kaleme alır.

Araştırmacının inceleyeceği konuya karşı duyduğu ilgi, sevgi ve merak, akademik dürtünün harekete geçmesinde kanaatimce önemli bir motivasyon kaynağıdır. Bununla birlikte çalışılan konu ile araya akademik bir mesafenin konularak bu mesafenin muhafaza edilmesi, yani incelenen konu karşısında akademik soğukkanlılığın korunması, çok dikkat edilmesi gereken bir husustur. Eğer bu yapılmazsa değerlendirmelerde hakkaniyet topuzunun kantarı kayabilir ve bu da yapılan araştırmanın nesnellğine gölge düşürebilir. Yukarıda dikkat çekilen konuyla ilgili önceki tarihçi ve akademisyenlerin yaptığı çalışmaların, yani literatürün ciddi bir biçimde okunması ve içselleştirilmesi uyarılarını ayrıca tekrar etmeye gerek yoktur.

Tarihçi olma yolunda olanların hangi özelliklere ve bilgi birikimine sahip olması gerektiğini düşünürsünüz? Tarihçi olma yolunda ilerleyenler için tavsiyeleriniz nelerdir?

Bu konuyla ilgili önceki sorulara verilen cevaplardaki önerilere ilaveten şunlar söylenebilir. Tarih çok farklı parametrelerin öncelenebileceği ve kullanılabileceği bir alan olduğu için ciddi bir donanım gerektirir. İnsana dair olan her şey tarihin konusuna girer. Bu açıdan çalışılan konunun değişik veçheleriyle ortaya konulabilmesi için sosyal bilimlere ait farklı disiplinlerin verileri ve yöntemleri hakkında bilgi sahibi olması, tarihçiyi zenginleştirip farklı kılar. Bununla birlikte altyapı donanımı çalışılan alana göre değişiklikler gösterirse de eskilerin âlet ilmi dedikleri dil teşhizatına sahip olmak ve çalışılan alanın birinci el kaynaklarına nüfuz edebilmek, bütün alanlar için gerekli olan bir donanımdır. Osmanlı tarihi için eski yazının çeşitli varyasyonlarına kültürü ve incelikleriyle birlikte hâkim olmak, çalışmanın üzerine oturtulacağı belgeleri ve verileri üreten yapıyı, yani devletin teşkilatlanma biçimini ve bu teşkilatın arka planını oluşturan hikmet-i hükümet ile zihniyeti tanımak ve alan bilgisi sahip olmak, konuların anlaşılıp izah edilebilmesi için olmazsa olmaz donanımlardır.

Verdiğiniz değerli bilgiler için teşekkür ediyoruz.